

**NOVA
UNIVERZA**

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Demokracija, država in sveto

Žiga Turk

Article information:

To cite this document:

Turk, Ž. (2015). Demokracija, država in sveto, Dignitas, št. 67/68, str. 87-94.

Permanent link to this document:

<https://doi.org/10.31601/dgnt/67/68-11>

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

**NOVA
UNIVERZA**

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Demokracija, država in sveto¹

Žiga Turk²

POVZETEK

Knjigo Demokracija in država dr. Petra Jambreka lahko beremo kot pričevanje o dogodkih, ki so privedli do ustanovitve slovenske države in do njene prve ustave. To je vsebina v ospredju, vsebina v vrsticah, zgodovina. V ozadju in med vrsticami pa je morda še bolj zanimiv avtorjev razmislek o svetem, posebej o iskanju svetega v inštitucijah, ki jih je postavil človek in jih poimenoval univerza, država, ustava in tako naprej.

V tem, če in koliko so te reči svete v Sloveniji obstaja širok razpon razmišljanja. Od vulgarno materialističnega zanikanja kakršnekoli presežne komponente države, ki ju vidi kot administrativno enoto za ponudbo določenih storitev, do nacionalno-romantičnega, ki narod in državo postavi kot v ideološko, versko središče.

Članek analizira Jambrekovo iskanje svetega v demokraciji in državi iz gledišča teorije moralnih temeljev. Njeno razlikovanje med avtoriteto, pripadnostjo in svetostjo napotuje avtorja na sklep, da je razumljivo, da ljudje imamo čustven, z etiko in vrednotami povezan odnos do države in njenih inštitucij, da svetost ni edini temelj, okrog katerega se zbere skupnost.

Ključne besede: država, demokracija, svetost, teorija moralnih temeljev

¹ Prispevek je bil objavljen v reviji Demokracija.

² Redni profesor za gradbeno informatiko in dokumentacijo na fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani in bivši minister za znanost, izobraževanje, kulturo in šport.

Uvod

Avtor obravnavne knjige »Demokracija in država«,³ dr. Peter Jambrek, je eden od tistih, ki bi jim po ameriško rekli »*founding father*« slovenske države. Dve tretjini Slovencev bi se namrščilo že ob ideji, da Slovenija sploh ima »očete države«. In še posebej, da se z državo sploh kdo ukvarja kot z nečem, kar ima očeta. Drugo skrajnost predstavljajo tisti, ki jim država predstavlja nekaj svetega. Konflikt med idejami prvih in drugih je osnova za tole razmišljanje.

Dr. Peter Jambrek je bistveno prispeval k tistemu, kar slovensko najnovejša zgodovina imenuje pomladno vrenje - od 57. številke Nove revije, prek pisateljske ustave, do »udara«, ki so ga v Poljčah izvedli Jože Pučnik, Franc Zagožen in on, ter potisnili najprej poslansko skupino Demosa, potem pa vso državo na nepovratni tir osamosvojitve. Je soavtor ustave, kot jo imamo in je kasneje, kot ustavni sodnik prispeval k temu, da jo razumemo, kot jo.

Jambrek je bil v ospredju, ko se je ustanavljal Zbor za republiko in, pravijo, v ozadju, ko se je ustanavljala Državljanska lista Gregorja Viranta. Če bi pri slovenski desnici radi našli koga, ki bi bil njen stric iz ozadja, potem bi bil to Jambrek. Pri čemer je treba upoštevati vse zadržke, ki jih imamo v zvezi s koordinatami slovenske politične geometrije na osi levo-desno.

V socialistični avtokraciji je bil med pobudniki ustanovitve Nove revije. To je takrat uspelo. V demokraciji je bil med pobudniki za ustanovitev Nove univerze, kar se je zataknilo. To nekaj pove o tem, kdaj se je intelektualni prostor v Sloveniji lažje širil in kdaj težje. Kar pa ne pomeni, da je bil v socializmu širši, kot je danes. Indic, da so bili trendi takrat boljši, pa to je.

Jambrek je pisal ločeno mnenje v sodbi Evropskega sodišča za človekove pravice, kamor se je pritožil Grof Tolstoj v zvezi z obsodbo, da je žalil dobro ime angleškega oficirja, ki je domobrance izročil partizanom v pobijanje.

Demokracija in država

Jedro knjige Demokracija in država je o tistem, kar sem pisal zgoraj. O zgodovini, kot jo je delal, doživljal in videl dr. Peter Jambrek. Z ambicijo biti več kot esej ali memoari; z ambicijo znanstve-

³J. Peter (s poglavjem A. Igličarja), *Demokracija in država*, 2014.

ne analize dogodkov. Ampak tisto, kar je pritegnilo moje zanimanje sta začetek in konec. »The rest is history«, začetek in konec sta pa stvar avtorjeve izbire.

Na začetek in na konec Jambrek postavi iskanje svetega. Začne z zgodbo o Ehnatonu, faraonu, kje je Egiptu vladal pred 3300 leti. Znan je po tem, da je vzpostavil prvo znano monoteistično religijo na svetu. Edini bog Aton je bil dvoedini, hkrati oče in mati božjega sina, ki je bil Ehnaton. Namesto kolektiva bogov za kolektiv ljudi je poskušal vpeljati enega samega boga za množico posameznikov. Ta bog je bil sonce, vir življenja in energije, brez čarovnij in čudežev ter za tiste čase kar se da znanstveno točno. Zato Ehnatonu pripisujejo tudi, da je bil prvi znanstvenik.⁴ Odgovore je iskal v stvarnosti in ne v čudežnem posredovanju množice božanstev.

Ehnatona pojmujejo tudi za prvega posameznika, za prvega, ki je izločil posameznika iz množice.⁵ Povezujejo ga tudi z biblijskim pričevanjem o izgonu iz Egipta. Faraon, ali pa nek njegov svečenik, naj bi iz Egipta pobegnil v Palestino in kot Mojzes dal temelj monoteizmu Judovstva, ki postane potem osnova za monoteistično krščansko in muslimansko vero. Ehnatonov Aton ni bil več sončna plošča ampak nekaj popolnoma abstraktnega.⁶

V različnih videnjih teh dogodkov Jambrek najde korenine za tri zahodne odnose do svetega in božjega. Če poenostavim gre, prvič, za materialistični pogled kjer za sveto ni prostora. Ostane samo fizika sončnega obsevanja. Sonce je samo sonce in obstaja samo tisto, kar lahko fizika izmeri. Drugič, za religiozni pogled, kjer je sveto božje in izhaja od Boga, kot ga razumejo verstva. Ta Bog je lahko popolnoma abstrakten, kot pri Judih in Kristjanih, nekaj vmes, kot Aton – sončna plošča – ali pa otipljiva in predstavljiva figura kot zlato tele Izraelcev. In, tretjič, gre za tisto vmes.

Tisto vmes so iskali intelektualci in znanstveniki, menda od Ehnatona naprej, posebej intenzivno pa od Spinoze dalje. In je poznano kot teizem, agnosticizem, spinozizem ipd. Imajo težavo pristati na Boga v religioznem smislu, prepoznavajo pa kup božjega ali svetega vse naokrog.

⁴ M. K. Asante, *From Imhotep to Akhenaten: An Introduction to Egyptian Philosophers*, 2004.

⁵ D. Montserrat, *Akhenaten: history, fantasy and ancient Egypt*, 2014, str. 3.

⁶ C. Nadon, *Enlightenment and Secularism: Essays on the Mobilization of Reason*, 2013, str. 367.

Teorija moralnih temeljev

Jonathan Haidt⁷ bi to iskanje svetega razložil kot zadrego ljudi, ki so se pač rodili z moralnim temeljem, ki mu pravi svetost oz. čistost, niso pa na ta temelj postavili Boga, ki je za njihovo civilizacijo običajen; torej krščanskega Boga v Evropi, Mohameda na Bližnjem vzhodu, Budo v Aziji ...

Teorija moralnih temeljev⁸ namreč pravi, da je človeštvo skozi evolucijo oblikovalo šest moralnih temeljev, osnov, na katere potem postavljamo etiko, moralo in vrednote. Ti temelji so občutek za skrbnost/poškodovanje, pravičnost/goljufanje, svobodo/zatiranje, lojalnost/izdajo, avtoriteto/subverzivnost, svetost/nečistost.

Ti temelji naj bi se oblikovali skozi evolucijo človeškega rodu. Empirične študije so pokazale, da občutki niso privzgojeni ampak se v veliki meri dedujejo. Da sicer nimajo vsi ljudje enako razvitih vseh občutkov, da pa nam je občutek za sveto, za verovanje, položen v zibko. Kot tudi skrbnost oz. empatija ali občutek za pravičnost.

Iz temelja za svetost so potem okolje in lokalne cerkve razvile verovanje v Boga. Komur to ni bilo dano, občutek za sveto pa mu je bil prirojen, potem sveto in božje išče drugje. Veliko jih to najde v naravi, v njenih zakonih in pretiravajo z ekologijo, čaščenjem Gaie, vegetarjanstvom ali kakšno drugo dieto, v kateri se, iz spoštovanja (nedotakljivosti ali svetosti) izognejo določenim živim bitjem. Drugi sveto najdejo v ljudeh in njihovi dobroti. Jambrek je med tistimi, ki iščejo sveto v institucijah, ki jih je postavil človek. Tudi v univerzi, v znanosti, ampak najbolj in predvsem v državi.

Središče nacije kot sedež svetega

S prahom iskanja svetosti je posuta celotna knjiga, intenzivno pa se k svetosti Jambrek vrne na koncu. Nasloni se na Edwarda Shilsa, ki je trdil, da ljudje potrebujejo neko sveto jedro okrog katerega vzpostavijo družbene strukture in institucije.⁹ Svete so nekatere vrednote in Jambrek knjigo dejansko konča z iskanjem

⁷ J. Haidt, *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*, 2012.

⁸ J. Graham et al., *Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. Advances in Experimental Social Psychology*, 2012.

⁹ E. Shils, *Nation, nationality, nationalism and civil society, Nations and Nationalism 1.1, 1995, str. 93-118.*

vrednostnega središča slovenske nacije kot sedeža svetega okrog katerega bi Slovenci lahko oz. morali zgraditi svojo državo.

Jambrekov recept za prihodnost razumem kot da naj si priznamo, kaj je sveto, da smo v stiku s svetim, da se mu priklanjamo, da se od svetega bogokletno ne odmikamo. Svete so po Jambreku vrednote upora in svobode. Bogokletno pa da je pozabljanje spomina na bistvo prejšnjega režima: na umor, rop, prevaro; in bogokletno da je tudi pozabljanje simbolov emancipacije, ki je oblikovala sodobno slovensko državo.

V svetem središču se torej lahko najdejo tako tisti, ki malikujejo (jim je sveta) NOB kot tudi tisti, ki malikujejo (jim je sveta) osamosvojitve in demokratizacijo. Pri čemer je Jambrek v obsodbi prejšnjega režima zelo jasen.

Vprašanje, ali gre za malikovanje ali svetost je seveda lahko predmet polemike kot stvar polemike tudi ali je vedenje najbolj odgovornih za našo državo »samo« nedržavotovorno ali kar bogokletno. Če je bogokletno, je vrednostna ocena vsekakor lažja. Ampak ker nimajo vsi ljudje enako močnega občutka za svetost, jih ta argument ne bo prepričal.

Država kot avtoriteta in objekt lojalnosti

So pa še drugi občutki, moralni temelji, ki spodbujajo državotvorna dejanja, ki družbe držijo skupaj. Poleg svetosti po teoriji moralnih temeljev še lojalnost in spoštovanje avtoritete. In zato se pojavi vprašanje, ali je res svetost tisto, kar mora neka država postaviti v svoje središče. Mar ne bi svetost ostala rezervirana za božje, za tisto, kar ni od tega sveta, pripadnost posvetnemu pa bi utrjevali z naslanjanjem na lojalnost in spoštovanje avtoritete.

V teh dveh temeljih namreč odmeva zmaga plemen, ki so bila složna, kjer so bili člani lojalni svojim bližnjim sorodnikom, kjer so spoštovali oblast poglavarja in se niso izčrpavali v medsebojnih sporih, ampak so energijo usmerili proti nosilcem drugega genetskega materiala. Potrebo po pripadnosti ljudje seveda lahko usmerijo tudi v nogometni klub ali vaško skupnost, nekaj tega pa bi morali usmeriti tudi v državo, ne glede na to, ali je sveta ali ne.

Za ustvarjanje kohezije v človeških skupnosti poleg moralnega temelja svetosti po Haidtu torej skrbita še dva, lojalnost in spoštovanje avtoritete. Države si zaslužijo in morajo zaslužiti lojalnost in politiki si morajo z avtoriteto zaslužiti spoštovanje in sicer v tek-

movanju z drugimi objekti lojalnosti in spoštovanja. Morajo si ju zaslužiti, ne pripada jim, ker je v tem nekaj svetega. Sicer bodo ljudje lojalni in bodo spoštovali kaj drugega kar bo manj produktivno za razvoj skupnosti. Tako razumevanja svetosti države je za državo-tvornost težje, zahtevnejše.

Ti trije temelji, torej občutek za sveto, za spoštovanje avtoritete in za lojalnost so še posebej razviti pri ljudeh desne ali konservativne usmeritve, zato menda bolj intenzivno izobešamo zastave ob nacionalnih praznikih, raje govorimo o domovini kot o državi, težje bi kak kos našega morja prepustili Hrvatom, manj odprti smo za tuje migrante. Ker so manj razviti pri levih, nas težko razumejo.

Zaključek

V jeziku začetka tega članka je vprašanje, ki se pojavlja na koncu, ali je bil Ehnaton svet človek. Ali je bil sveto središče egiptovske države. Trdil je, da je božji sin. In bil je poglavar države. Legitimnost mu je dal Aton. Rimsko cesarstvo je bilo Sveto rimsko cesarstvo v podobnem smislu. Ampak ali so sodobne države še na tak način svete? Ali svojo legitimnost črpajo iz svetega središča nacije?

Osebnost sem konservativen pri tem, kaj bi lahko bilo sveto. Sveto je tisto, kar je v bližini božjega. Nič svetega ne vidim v državi. Božje kraljestvo ni od tega sveta, pravimo kristjani. Niti se mi ne zdi uporabno, da državo povezujemo s svetim, ker del državljanov takega narativa sploh ne bo razumel. Za svetost nimajo prirojene občutke. Zanje je država samo servis, ki mora zagotavljati določene storitve državljanom: varnost, pravico, svobodo, socialno skrb, do neke mere zdravljenje, izobraževanje in podobno.

Če komu pomaga, da je udeležen pri nečem svetem in bo bolje delal, če bo prispeval k svetemu središču nacije, naj tako verjame. Ampak moja ocena je, da tisto, kar ta hip potrebujemo, ni skorajda verska gorečnost in zagnanost za popravljanje države, ampak tehnokratsko izboljševanje storitev, ki jih ponuja, in ki dobesedno razpadajo. Od sodstva do zdravstva. Tak razmislek bi po Haidtu moral imeti široko podporo levih in desnih, ker svoboda, pravičnost in skrb zanimajo vse.

Ko pa gre za vprašanje državnih meja, obrambno politiko, varnost in delo v še nekaterih drugih državotvornih resorjih, pa velja prisluhniti občutkom za lojalnost in avtoriteto. Država, ne plemo ali klan, je postala enota, ki smo ji lojalni in državne ustanove so

tisto, kar naj bi spoštovali. Če so seveda kolikor-toliko spoštovanja vredni. Občutke za to imamo. Produktivno je, da nanje naslonimo odnos do države.

Smo potomci ljudi, ki so bili lojalni svoji skupnosti in so jo spoštovali. Danes je ta skupnost slovenska država. S svetim središčem ali brez njega je to najučinkovitejši inštitucionalni okvir, skozi katerega lahko živimo ostanke kolektivne narave našega bitja.

LITERATURA

- M. K. Asante, *From Imhotep to Akhenaten: An Introduction to Egyptian Philosophers*, Menaibuc, Paris, 2004.
- J. Haidt, *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Vintage, London, 2012.
- J. Graham et al., Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism, *Advances in Experimental Social Psychology* 47, 2012, str. 55-130.
- P. Jambrek (s poglavjem A. Igličarja), *Demokracija in država: slovenska demokracija in država - ustanovitev, krize in vizije*, Evropska pravna fakulteta, Fakulteta za državne in evropske študije, Nova Gorica, Brdo pri Kranju, 2014.
- D. Montserrat, *Akhenaten: history, fantasy and ancient Egypt*, Routledge, London, 2014.
- C. Nadon, *Enlightenment and Secularism: Essays on the Mobilization of Reason*, Lexington Books, New York, 2013.
- E. Shils, Nation, nationality, nationalism and civil society, *Nations and Nationalism* 1.1, 1995, str. 93-118.

